

Світоглядні запити й орієнтири людини XXI століття

УДК 165.24; 17.021

Віктор Леонтійович Петрушенко,
*доктор філософських наук,
професор кафедри філософії
Національного університету «Львівська політехніка»*

ВІД НАЛЕЖНОГО ДО ВІРОГІДНО МОЖЛИВОГО (Парадигма складності в сучасній науці та антропології)

Аргументується теза про те, що в сучасному розумінні людини відповідно до особливостей сучасної науки відбувається перехід до парадигми складності, коли уявлення про належне щодо людини витісняється орієнтацією на вірогідно можливе.

Ключові слова: парадигма, складність, належне, можливе.

V.L. Petrushenko

FROM THE DUE TO THE PROBABILITY POSSIBLE (The paradigm of complexity in modern science and anthropology)

The thesis is argued that in the modern understanding of man in accordance with the peculiarities of modern science takes place a transition to the paradigm of complexity, when the idea of the due for the person is supplanted by the orientation to the probable possible.

Keywords: paradigm, complexity, due, possible.

Усвідомлення факту незапрограмованості людини, наявності в неї можливості обирати власну долю та життєвий шлях відбувалось паралельно та у певній колізії із прагненням виявити та затвердити у різних соціальних формах те, що є належним для людського способу буття. Належне було осмислене, наприклад, Б. Спінозою, як свобода, а відхилення від нього – як сваволя. І. Кант, що у багатьох аспектах стоїть на роздоріжжі європейського мислення, поділив усе буття на два відмінні світи (цей поділ поступово привів до розведення природничих та соціально-гуманітарних наук): є світ суцього, того, що є, і є світ належного, світ свободи. Отже, належне постало у визначенні

свободи, всупереч тому, що належне сприймається як обмеження свободи, як введення людських дій у кордони, зумовлені ідеалізованими нормами того, що єдино лише личить людині. Для І. Канта належне не володіє силою примусу, тим більше – примусу зовнішнього, тому питання про належне передається у відання вільного вирішення на основі свободи волі. Виходить, що можливість виконання чи не виконання приписів належного саме і постає умовою свободи, тобто людина, якщо вона обирає належне, діє вільно, оскільки так само може обрати й відхилення від належного.

Сперечання щодо того, як ставитись до вимог моральної свідомості, що розгорнулось наприкінці минулого століття, засвідчило, що більшість міркуючих на цю тему, схильні вважати, що в наш час не діють норми класичної моралі внаслідок того, що моральна свідомість або постає конфліктною формою свідомості (Н. Луман), або ж так чи інакше перетворюється на ситуативну мораль (А. Макінтайр). Проте, на мій погляд, підґрунтя таких підходів є більш серйозним: відбувся певний зсув у парадигмальних фігурах сучасного мислення, причому не лише у сфері антропології, а й в сучасній науці. Сучасну науку доволі часто характеризують як постнекласичну науку, хоча така її характеристика не є загальноприйнятою, революційні зміни в науці на сучасному етапі її розвитку не заперечуються та подаються в тих же самих окресленнях, що й у концепції постнекласичної науки. В якості найпершої риси (характеристики) варто підкреслити саме цю – перехід до сприйняття та розуміння дійсності через поняття складності: об'єкт у постнекласичній науці, по-перше, розглядається як складне системне утворення, включене у цілий комплекс чи ієрархію системних зв'язків та взаємодій, а по-друге, як незавершений, динамічний, мінливий. У зв'язку із цим відзначається, що сучасна наука нарешті переходить до опрацювання індивідуалізованих об'єктів (В. Стьопін, Ю. Мелков), які також характеризуються через поняття складності. Але у філософії вже давно був зроблений висновок про підвищену складність людини як об'єкту та предмету досліджень і осмислень, проте в наш час вже не йдеться про констатацію в цілому-то досвідного факту відсутності взірця того, якою повинна бути людина, а про початкову, вихідну орієнтацію на прийняття

людини у шалено різноманітному та змістово насиченому діапазоні її реальних проявів. При тому наголос падає на концепт комунікації: людина розкривається у комунікації та насичує процеси комунікації образами й смисловими утвореннями, а на перший план виходить не належне, а можливе.